

Ohj AMAZON

OM
Kvinn
98

tema: bilder och förebilder
feministiskt fanzine
#7 oktober 2000 20 kr

otståndsfestival
nade under regnbågen
ad handlar frihet om?
ck HISTORY
å drift med opan och ballerinan

Ohj

bleck nr 1

nummer 1/1999 * juni/juli

Kriminella typer.

Moderatorerna Sten Tølgfors och Per Bill är arga. Svenska Dagbladets båda ledare Marie Söderqvist och Susanna Popova är arga. Beatrice Ask är arg. Göran Skytte är arg. Ja, alla tycks vara arga.

Orsaken är ett vändande rött skycke som heter Margareta Winberg och är jämställdhetsminister. Margareta Winberg är hemsk och ond och slak. Hon har gjort oförlåtliga övergrepp på det amura så hårda lämnat genom att uttrycka sig generaliserande. "Jag vill ha en ny man" utbrast hon nämligen i en artikel i Expressen och där gav hon prov på sin sexistiska läggning. Hon påstod saker som "Männens begär brott och fokus måste sättas på det kön som bär skulden."

Göran Skytte skyndade till ordbehandlaren, damerna Söderqvist och Popova gjorde detsamma. Beatrice Ask gjorde en KV-ansökan och moderatorerna pitade ihop en debattartikel.

Margareta Winbergs andra onda groda löst "Att säkra förändra pojkar och mäns roller, att få dem att springa sina förkyrpta gränser. Att få den upplösta manligheten att braskelars för gott och erstatas av en manlighet präglad av ett annat slags ansvar, en respekt och ett erkännande av flickors och kvinnors lika värde."

Ohj, tänkte jag så. För att vara en kvinna som kan konsterna att tala, som tyser av pondus, intelligens och eftertänksamhet så var det en onödigt klumpigt formulerat artikel. Det går att uttrycka sig lättare. Blaskilt som det finns en del riktigt galna högerextremister som har så lite att göra att klumpighet leder till ramaskri och galenskap.

Sedan hann jag inte tänka så mycket längre för ramaskriet började ljuta i mina öron. Sten Tølgfors rusade till sängensbordet igen. Han hade lika lite rogt att säga. Svenska Dagbladet publicerade. "Om man tror att männen begär brott på grund av sitt kön, att ondskan sitter i de manliga generna - vad återstår då att göra? Gentorpi?"

Sten Tølgfors Funderingar fik mina kinder att smutt blossa av rodnad. Vänta nu, vilken del var det du minskade?, ville jag fråga. Mitt uppe i påståddt oppblåsthet, förkyrnyta gränser och knackelning så bjöd det trots allt Margareta Winberg på en lösning. Hon menade ja att det går att landa någon amanntas: "ett annat slags ansvar, en respekt och ett erkännande av flickors och kvinnors lika värde." (Att sedan herr Tølgfors tror att någon till förordning går genom gentorpi avslöjar föremöjligen mer om honom själv än om Margareta Winberg. För vad sägs om att låta kultur, uppväxt och miljö vara orsaker till tränga könskostymen istället för att skylla på gener? Den enda som säger nej till den förklaringsmodellen är Sten Tølgfors själv.)

Även Susanna Popova kände till med ännu en ledare. Nu hade hon följande hårda bud: "Det borde straffa sig att påjuda kollektiv skuld." Och så argumenterade hon på sitt vanliga vis: "För oss med lite mer liberala och individbaserade böjelser..." (Ah, Popova du får en att vorkligen vakna på morgonen...)

Och så vände jag mig till viktiga Göran Skytte för även han hade en lång krönika att bidra med. Med bestans hållning, beständ blick och många tusen tecken fick han mig att tänka "Oj, det här är på allvar. Margareta Winberg har gjort fel. Nu har de tunga stöarna givit sig in i debatten." Göran Skytte hade dock det vanliga att säga "Margareta Winberg buntar ihop män", "hon låter som en gammaldags feministisk manlighet", "detta är sadism".

Men Göran Skytte gav sig inte där skulda det vänta sig. På de steta redovisade hade han även en del att säga om sitt eget engagemang "Jag reser just nu runt i Norrland, medverkar bland annat i seminarier om "den nya mannen". Och i sådana sammanhang har man ingen hjälp av vår jämställdhetsminister. Tyvärr. Genom att tala medeltidande och häfvelit om "männens" motverkar hon de krafter som försöker hitta nya sätt att uttrycka manlighet." (Vänd!)

Hemsida: www.ordfront.se/bleck

FRAMÅT

Frida
ca 350
per år

Tidskrift
Utgifven af Göteborgs Kvinnoförnin

FÖRSTA ÄRGÅNGEN.

1886.

Den svenska kvinnotidskriften, eller feministiska tidskriften som vi säger idag, firar 150 år! Det började med *Tidskrift för hemmet*, som utkom med sitt allra första häfte 1859, och har sedan fortsatt med bland annat *Dagny*, *Framåt*, *Hertha*, *Idun*, *Rösträtt för kvinnor*, *Morgonbris*, *Tidevarvet*, *Vi människor*, *Kvinnobulletinen*, *Rödhättan*, *Lila perspektiv*, *Ful*, *Bleck*, *Lilith*, *Amazon*, *Darling*, *Bang*. Bland akademiska tidskrifter är *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, som idag heter *Tidskrift för genusvetenskap*, en samtida aktör i denna fram till idag obrutna tidskriftstradition.

FRUNTIMMERSPRESS – EN TIDSKRIFT FÖR KVINNLIGA LÄSARE

ANNA NORDENSTAM

Som pionjären Margareta Berger visat i *Äntligen ord från kvinnohopen* fanns det under 1700-talet en kvinnopress.¹ De så kallade fruntimmerstidskrifterna utkom i små upplagor under begränsade tidsperioder. Vem som har skrivit dem är svårt att identifiera. Catharina Ahlgren är den mest kända tidskriftsmakaren med sin *Brefväxling emellan twänne fruntimmer*, men tidskrifter som *Fruentimmers nöjen* och *Fruentimmers-Tidningar* kan alltså ha skrivits av män. Det finns en kvinnlig ton i 1700-tals-tidskrifterna, men problemet är att det är svårt att avgöra vem som skrev vad i en tid där pseudonymer och signaturer var mer regel än undantag.²

Dessa fruntimmerstidskrifter hade ett tydligt fokus på hur kvinnor skall uppfostas och formas. Ulrika Carlsson poängterar att det inte finns några artiklar om politik och samhällsfrågor i dessa tidskrifter.³ Detta skulle kunna vara en avgörande skillnad från de kvinnotidskrifter som växer fram under 1800-talet. De senare var mer politiska, samhällsorienterade och kvinnofrågan var central.

Pionjärtidskriften – en tidskrift om, av och för kvinnor

Den första regelrätta kvinnotidskriften i Norden är *Tidskrift för hemmet*. Bakom pionjärverket stod Sophie Leijonhufvud, senare gift Adlersparre, välkänd som Eselde och mentor för en rad kvinnliga författare som Selma Lagerlöf. Det började med att en artikelserie publicerades nyåret 1857/58 under signaturen ”Din redlige vän K” i *Svenska Tidningen*. I artikeln pläderades det för vikten av en tidskrift av, för och om kvinnor:

En dylik tidskrift, utgifven af svenskorna för svenskorna [...] skulle enligt min öfvertygelse just bli en sådan förberedande kurs, som svenskan behöfde för att göra sig till tankarne myndig, innan hon blir det till handlingarne... (5.1.1858)

Pennan bakom artikeln var Adlersparres. Med list och lust övertygade hon sin väninna Rosalie Olivecrona (f. Roos) till att starta en tidskrift, en ”själens högskola”, men utan att avslöja att det var hon som gömde sig bakom signaturen ”vännen K”. Med hjälp av Olivecronas makes stöd, pengar och kontakter kunde *Tidskrift för hemmet* utkomma med fyra nummer per år, under de första åren anonymt. I tidskriften finns artiklar om kvinnors bildning och arbete, diskussioner om lagförslag, rapporter från utländska möten och händelser, naturvetenskap, författarporträtt, litteraturkritik, reseskildringar, poesi, kåserande berättelser. Redaktörerna Adlersparre och Olivecrona skapade en viktig arena för kvinnor i en tid då de inte var

myndiga. På så vis blev tidskrifter en plats där gränserna mellan den privata och offentliga sfären överskreds. *Tidskrift för hemmet* blev ett betydelsefullt organ för den oorganiserade borgerliga kvinnorörelsen i Sverige och en del av det liberala upplysningsprojektet. Den stod på religiös grund.

Kvinnors bildning var en central punkt i *Tidskrift för hemmet*, där ordet hem skall betraktas metaforiskt som en bild av samhällets mitt. Enligt undertiteln var däremot tidskriften ”tillagnad den svenska qvinnan”. Titeln var en kompromisslösning. Olivecrona ville betona den kvinnliga läsesekretsen, ”fruntimren”, medan Adlersparre ville ha förändring och i denna ville hon även inkludera mannen. Precis som för de flesta kommande tidskrifter var ekonomin ett återkommande bekymmer. Prenumeranterna var visserligen 1 000 stycken, vilket måste anses som många på 1860-talet, men staben sviktade. I mitten av 1880-talet, då Fredrika Bremer-förbundet bildades, övertog förbundet tidskriften och gav ut den som *Dagny*. År 1914 blev tidskriften den välkända *Hertha*. Namnet knyter an till Fredrika Bremers roman med samma namn och precis som författaren betonade förbundet och tidskriften kvinnornas roll som samhällsförbättrare och en tro på jämlika individer.⁴

Tidskrift för hemmet, *Dagny* och *Hertha* bildar en unik, obruten kvinnotidskrifts-linje också sett i ett internationellt perspektiv. Kvinnliga redaktörer avlöser varandra: Sophie Adlersparre, Ellen Kleman, Kaj Andersson, Eva Moberg, Ying Toijer-Nilsson med flera och en rad kända författare och skribenter har medverkat genom åren i dessa tidskrifter.

Viktiga frågor under debatt

Som opinionsbildare spelade kvinnotidskrifterna en central roll i kampen för rösträtten vid sekelskiftet 1900. I *Dagny*, *Idun* och *Rösträtt för kvinnor* debatterades och bevakades rösträttsfrågan. Det fanns intervjuer med och porträtt av kända rösträttskvinnor. Elin Wägner skrev regelbundet i *Idun* och rapporterade som delegat från fredskongressen i Haag 1915. Kontakterna med utlandet var stora. Under 1920-talet, efter det att rösträttskampen var vunnit, skedde en omorientering till medborgarskapsfrågan.⁵ Kvinnor hade nu rösträtt och 1925 fick de arbeta vid statliga verk genom behörighetslagen, men fortfarande var steget långt till att kvinnor kunde medverka på lika villkor som män i offentligheten. I Fogelstadskvinnornas radikala, politiska och kulturella tidskrift *Tidevarvet* (1923–1936) drevs frågan om kvinnors rättigheter. Här diskuterades folkhälsa, sexualpolitik (av Ada Nilson), kvinno- och fredsfrågan (av Elin Wägner), jordfrågan (av Elisabeth Tamm), undervisningsfrågor (av Honorine Hermelin) och sociala frågor (av Kerstin Hesselgren). Som Gunilla Domellöf konstaterar lade Tidevarvsgruppen ”grunden för en vänsterradikalisering av liberalismen och skapade möjligheter för en helt ny feminism”.⁶ För övrigt innehåller *Tidevarvet* många olika sorters texter: kåserier av Klara Johanson, följetonger av Wägner, information om riksdagsarbetet, recensioner, skönlitteratur.

Recensioner och litteraturförmedling är ett stående inslag i kvinnotidskrifterna från *Tidskrift för hemmet*, där Sophie Adlersparre var en viktig kritiker och smakdomare under 1870-80-talen till de senare kvinnotidskrifterna. I socialdemokratiska kvinnors tidskrift *Morgonbris* (1904), som 1909 blev medlemstidning och som fortfarande utkommer, finns det åtskilligt skönlitterärt material. Under 1930-talet publicerades till exempel 40 noveller av författare som Ingeborg Björklund, Marit Palmær och Gunhild Tegen.⁷ Överlag är skönlitteraturens roll i kvinnotidskrifterna ett intressant men föga utforskat ämne.

År 1947 börjar *Vi kvinnor* att ges ut av Svenska kvinnors vänsterförbund. Under 1950-talet fördes en kamp mot kärnvapenindustrin och under 1960-talet blev tidskriften också ett forum för kvinno- och jämställdhetsfrågor. År 1968 bytte den namn till *Vi människor* och tillsammans med *Kvinnobulletinen* var tidskriften den svenska kvinnorörelsens språkrör under den andra vågens kvinno-kamp. Omslaget till första numret 1970 av *Kvinnobulletinen* är talande. Det är en bild där arbetarkvinnans rygg tyngs av både den manlige arbetaren och ovanpå denne den manlige kapitalisten. Det är det dubbla förtrycket som illustreras.⁸

Som opinionsbildare spelade kvinnotidskrifterna en central roll i kampen för rösträtten vid sekelskiftet 1900.

I *Kvinnobulletinen* ställdes radikala krav på fri abort, daghem åt alla barn, sextimmars arbetsdag, och protester mot kvinnan som sexobjekt infördes. Likaså debatterades våldet mot kvinnor. En mångfald kulturartiklar rymdes i *Kvinnobulletinen* och fina illustrationer, av bland annat Helga Henschen. Här gavs utrymme åt både ursinne och befriande skratt. Vid konferensen "150 år med svenska kvinnotidskrifter" (Göteborgs universitet i samarbete med Kvinnohistoriska samlingsarna i november 2009)⁹ fick Birgitta Neys beskrivning av signaturen "Vaksamma Vendelas" inslag i *Kvinnobulletinen* publiken att fullständigt vrida sig och tårarna flödade. Ironin är en välkänd taktik för att förhålla sig till förtryck och det är därför ett återkommande inslag i såväl de äldre kvinnotidskrifterna som i de nyare, både i text och bild.

I tidskriften *Rödhättan* kritiserade arbetarrörelsens kvinnor Grupp 8 för att könsanalysen tagit överhanden på bekostnad av klassanalysen. Ideologiska skiljelinjer är tydliga också inom vänstern. Kvinnoörelsen har olika infallsvinklar. Tidskriften *Lilith* var betydelsefull för den lesbiska kvinnoörelsen, liksom *Lila perspektiv* och *Häxpressen* under 1980-talet.¹⁰ På 1990-talet startade en rad nya feministiska tidskrifter som *Bang* (1991) och så kallade fanziner: "ett magasin för fans".¹¹ I Sverige utkom flera fanziner som *Bleck*, *Amazon*, *Radarka*, *Lilith*, *Tigerskott i brallan* och *Killed by Beauty*. Tidskriften *Bleck* började som en enkel fanzine på 20 exemplar (1998) för att tre år senare bli en tryckt tidskrift med en upplaga på 7 000. Fanzinerna utkom i små upplagor, gavs ut i mycket enkla former, hade ofta en collage- och klipp- och klistrateknik. De var radikala och drevs av några få eldsjälar. Precis som för de tidigare kvinno/feministiska tidskrifterna var de materiella och ekonomiska villkoren tuffa. I den svenska kvinnotidskriftens historia finns åtskilliga timmar av ideellt och energiskt arbete.

Egna rum

Precis som med *Tidskrift för hemmet*, var en viktig drivkraft till att starta dessa nya tidskrifter att skapa egna rum. Ett exempel är *Amazons* hemsida (20040727): "Det handlar om att uttrycka sig, om att skapa en egen plats, ett eget rum. Ingen kommer att ge oss det utrymme vi vill ha, därför tar vi det själva."¹² Avstånd togs från den så kallade dampressen och tjejtidningar. Stark kritik riktades mot den ökade utseendefixering som framför allt unga tjejer utsätts för via stereotypa könsideal och reklam. Så kritiserades exempelvis *Darling* för sina kommersiella annonser. Men den senare har också många gånger hyllats. Krönikören Linda Skugge lyfte fram i *Dagens Nyheter* att "[t]illsammans har Darling, Fittstimm och Linna Johanssons tidning Bleck gjort att alla 14-åringar kallar sig feminister idag."¹³

Spännvidden inom fältet kvinnotidskrifter/feministiska tidskrifter är stor. Det som aktualiseras är vad som ska betraktas som feminism och vilka de viktigaste frågorna för dagen egentligen är. Men *en* övergripande fråga har varit avgörande genom åren och så också idag: kvinnors yttranderätt. I *Bangs* nummer "Fria ord" (nr. 3 2009) är just rätten att tala temat, vilket exemplifieras med översättningar av utländska feministiska tidskrifter. Som redaktionen skriver i sitt förord saknas yttrandefrihet fortfarande i många länder och "[u]tan möjlighet att tala om det egna livet, om relationer och omgivningen, om samhället och idéer, blir kvinnors röster inte räknade."

Kvinnovetenskaplig tidskrift/Tidskrift för genusvetenskap

I slutet på 1970-talet bildades fora för kvinnliga forskare vid flera universitet i Sverige och ett flöde av mindre forumtidskrifter utkom. I dessa skrifter fanns åtskilliga artiklar om kvinno-genusforskning vid universiteten och många recensioner. Den viktigaste tidskriften inom området var *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, som startades i Lund av Anita Göransson och Anna Lena Lindberg 1980. I denna förmedlades ny kvinnoforskningsteori, forskares projekt, vetenskaplig debatt och information. Genom denna fick de kvinnliga forskarna ett eget rum att publicera sina vetenskapliga artiklar i och åtskilliga av dessa har varit kurslitteratur på universitet och högskolor. Något citeringsindex finns inte, men det skulle utan tvekan bli stort! Tidskriftens betydelse för att föra in viktig internationell forskning på svenska genom artiklar

av Ulrike Prokop, Sandra Harding, Evelyn Fox Keller, Toril Moi, Beverly Skeggs, Judith Halberstam är ännu inte utforskat, men i en framtida kartläggning av det genusvetenskapliga fältets utveckling spelar *KvT* samt *Tgv* en väsentlig roll.

Kontakterna med internationell forskning och kvinnorörelser har alltid varit centralt. Det finns en uppenbar linje från den allra första *Tidskrift för hemmet*, som var starkt influerad av *The Woman's Journal*, såväl i form som innehåll, till idag. Likaså har recensionsverksamheten varit betydelsefull från *Tidskrift för hemmet* till dagens tidskrifter, liksom betydelsen av att sprida information. Under många år fungerade *Kvinnovetenskaplig tidskrift* som anslagstavla för kommande aktiviteter. Häri fanns upplysningar om konferenser och seminarier, nyhetsbrev och artiklar om våra förmödrar. Här fanns också konstnärliga inslag i form av bilder, vilket är ovanligt i vetenskapliga tidskrifter och inslag av skönlitteratur. När *KvT* bytte namn till *Tgv* 2007 gjordes formatet om, bland annat för att återanknyta till tidskriftens tidigare illustrationstradition. Redaktionen för *KvT/Tgv* har varit rullande sedan starten 1980 och med detta nummer lämnas nu stafett-pinnen över till Linköping. Nya brännande frågor står för dörren. Vad kommer kraven på Open access-publicering att innebära för vetenskapliga tidskrifter och vad innebär det ökade trycket på internationalisering (läs publicering på engelska) under nästa decennium? I vilka fora kommer debatterna att föras? Det är angeläget att tidskriftstraditionen både bevakas, bevaras och utvecklas.

Noter

- 1 Margareta Berger: *Äntligen ord från qvinnohopen! Om kvinnopress under 1700-talet*, Akademi litteratur 1984.
- 2 Lisbeth Larsson: "Min kiära syster och oförläpneliga Wän! Om 1700-talets svenska press och dess fruntimmerstidskrifter", *I Guds namn*, Band 1, *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*, Bra böcker 1993.
- 3 Ulrika Carlsson: "'Till alla ädla fruntimer' och 'Mankjönet'. En undersökning av synen på kärlek, vänskap och kvinnors bildning i det sena 1700-talets fruntimmerstidningar", opublicerad D-uppsats i idéhistoria vid Institutionen för Idéhistoria och vetenskapsteori, Göteborgs universitet.
- 4 Anna Nordenstam: *Begynnelse. Litteraturforskningens pionjärvinnor 1850-1930*, (diss), Symposium 2001 och "Internationella influenser. *The English Woman's Journal* och *Tidskrift för hemmet* pionjäråren 1858-1859", *Kritikens dimensioner. Festskrift till Tomas Forser*, red. Åsa Arping & Mats Jansson, Symposium 2008.
- 5 Anita Widén: "Andliga turbiner - tidningar som förändrar världen", *Hertha*, 150 års jubileumsnummer, utgiven av Fredrika-Bremer-Förbundet, nov 2009.
- 6 Gunilla Domellöf: "*Tidevarvet*. En historisk bakgrund och introduktion", Kulturföreningen Fogelstad, Småskrift nr. 8, bilaga till medlemsblad nr. 45, 2008, s. 30.
- 7 Eva Ekstrand: *Kaj Anderssons Morgonbris. Kvinnopress, trettioal och längtan efter fri tid*, diss, Institutionen för kultur och medier, Umeå 2007.
- 8 Emma Isaksson: *Kvinnokamp: synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen*, diss, Atlas 2007.
- 9 De äldre kvinnotidskrifterna *Tidskrift för hemmet*, *Dagny*, *Hertha*, *Framåt*, *Idun*, *Morgonbris* och *Rösträtt för kvinnor* finns tillgängliga i fulltext. Se vidare på webbadress: www.ub.gu.se/kvinn/digtid/ Digitalt arkiv över äldre kvinnotidskrifter, vid Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek.
- 10 Hanna Hallgren: *När lesbiska blev kvinnor. Lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige*, (diss), Kabusa böcker 2008.
- 11 Jenny Gunnarson Payne: *Systemskapets logiker. En etnologisk studie av feministiska fanzines*, diss, Institutionen för kultur och medier/Etnologi, Umeå 2006.
- 12 Gunnarsson Payne, s. 49.
- 13 www.ub.gu.se/kvinn/fragelada/2002/darling.xml

Anna Nordenstam

Universitetslektor Litteraturvetenskap

Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion

Box 200

405 30 Göteborg

anna.nordenstam@lit.gu.se